

Елка Тодорова, Кирил Геров,
Борис Ставров, М. Френкева

ВЕЛИКОТО НАРОДНО СЪБРАНИЕ В СПЕКТЪРА НА ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ЦЕННОСТИ

Напоследък зачестиха изказвания в пресата и в ефира относно ролята на Великото Народно събрание като първа демократично избрана институция в период на преход към нова икономическа и социална система. Независимо от характера на изказванията – одобряващи или отричащи ролята на ВНС, едногодишната му работа, следена от цялото гражданство не може да не е оказала влияние върху разбиранията, преценките и ценностите на българския електорат.

Защо одобрението, респ. неодобрението на ВНС съжителства с одобрение към определени фази от работата му (става дума за изследванията на ЦИОМ, в които "неодобрението" към работата на ВНС се разкрива заедно с одобрение например на приемането на редица закони, Вкл. и на Конституцията)? Достатъчно ли е да се отчете одобрение или неодобрение към една институция и то в общата плоскост на отношението към партии и отделни политически субекти?

Това са въпросите, които смята да разгледа настоящата разработка, използвайки данните от представително ЕСИ "Политическата култура, юни, 1991" извършено от секция Социология на политиката (Институт по социология – БАН) и спонсорирано от ТК "Соду", гл. директор, инж. И. Бочуков.

Според изследването, политическата ангажираност на българското население е висока; продължава да се наблюдава двупосочното разслоение на симпатиите на електората към БСП и СДС; останалите

сили (представени във ВНС), БЗНС и ДПС имат твърди привърженици, но в рамките на влиянието си от последните избори; промени в съотношението на политическите сили се очакват само по отношение на БСП и СДС; в същото време населението трезво оценява икономическата и политическа обстановка, като не разчита нито на "чудеса", нито на "месеи"; налице е очевидна промяна в съзнанието на българския гражданин по отношение на икономическите, идеологическите и културалните ценности, за което голяма роля има ВНС; може да се говори за формиране на нов тип политическа култура, която въпреки това може и да не влияе пряко върху изборното поведение на населението на идващите избори.

Каква е насоката, в която според нас може да бъде преценена ролята на ВНС за промяна в разбиранията за политиката, икономиката, демокрацията?

Първо, поради това, че ролята на средствата за масова информация – телевизия, радио, вестници като транслатори на политически новини е изключително висока (около 70 на сто следят всеки ден политиката чрез телевизията, а не бива да се забравя, че голяма част от ефирното време беше заето с преки предавания от Парламента), отношението към субектите на политиката решително се е променило. Така например, днес желание да участват в политиката изявяват много малък процент хора. Повече са тези, които категорично отказват такова участие. Следва да се обърне внимание върху

факта, че интересът към политиката изобщо е много висок (около 65 на сто от анкетираните), че политиката се свързва с надежда (макар и примесена с недоверие), с интерес (макар и водещ до разочарование), но не и с "пустота" (с "нищо"), какъвто отговор беше налице в анкетата.

По-нататък, схващането, че "като дойде на власт си гледа личните интереси" и че "политиците не се интересуват от това, което мислят "обикновените хора" доминира над разбирането, че "обикновените хора не разбират политиката, тъй като тя е сложно нещо". Виждаме *самочувствието на гражданина*, на прекия участник в политиката и отговорността на професионалистите – политици, която съществено им се вменява от избирателите.

Преценките за *дълбочината и темпото*, с които настъпват промените в нашата страна, както и обясненията, които те пораждат в българина е също един от въпросите със значение за изработването на стратегията и тактиката на действие на един Парламент.

От анкетираните най-малък е процентът на тези, които смятат, че "извършените важни промени са достатъчни и те трябва да се подкрепят (5,8%)". По-голяма е групата на тези, които смятат, че промените у нас носят много опасности, защото настъпват по-бързо отколкото е необходимо (10,2%). От далите отговори, 15,6% смятат, че управляващите сега не могат да извършат истински промени. Най-големи са съвкупностите на тези, според които извършените промени са недостатъчни и, че важните промени предстоят (32,1%). Доминира разбирането, че истински промени у нас могат да настъпят едва след 5–10 години. Очевидно не става дума за политическа оценка на "мнозинството" или "малцинството" в Парламента, или за това, че "управляващите сега не могат да извършат промени", тъй като привържениците на последната

теза са два пъти по-малко от споделящите други тези.

Тези данни показват, че преобладаващото число от българските гласоподаватели не са склонни да подкрепят форсирана политика към промени. Без да смятат, че направеното вече в тази насока е напълно достатъчно, те си дават сметка за опасностите, с които е съпроводена промяната на статуквото. Затова предвиждат настъпването на истинските значими промени едва след 5–10 години. Само историята е тази, която окончателно може да отсъди кое становище в случая е правилното (на нетърпеливите политици, на възприемащите безусловно внушенията на съветници от рода на Ран, който обещавахе в скоро време на българите да настъгнат по благосъстояние швейцарците, или пък на препатилите и нееднократно лъгани български гласоподаватели, които не виждат достатъчно основания за възприемането на един толкова скоростен икономически оптимизъм, и предпочитат да заложат повече на фактора време като естествена обективна основа за настъпване на значими социални промени. От друга страна, малко са тези, които свързват бъдещето си със страх (едва 16 процента). По-голямата част от хората са оптимистично настроени към бъдещето (около 60 процента). Те смятат, че гласуването е позиция, която следва да бъде заявена, тъй като от това зависи не само собственото бъдеще, но и бъдещето на страната ни. Следователно налице е една активна оценка на електората, гражданска позиция, която изисква от политиците добра професионална подготовка и предполага ниска възможност за манипулации по тяснопартийни критерии (три месеца преди изборите две трети от хората са определили за кого ще гласуват).

Следва специално да се обърне внимание на факта, че около половината от респондентите категорично стоят *за парламентарната република* (с разширена парламентарна власт), а заедно с онези,

които предпочитат като форма на управление "президентската република", привържениците на републиканската власт са две трети от всички анкетираните¹.

При това останалата една трета съвсем не стои зад монархическата форма на управление. Едва 13 процента категорично смятат, че монархията е най-добрата форма на управление за България.

Доминиращите убеждения за политиката изобщо, са на страната на *умерената линия*. Самите хора преценяват себе си някъде в средата на имажинерната скала "левица – десница", с тенденция по-към левицата. А колкото до разбиранята за това, кое е ляво и кое – дясно, можем да кажем, че не съществува чак толкова понятие "неразбирание", каквото самите ние (изследователите) очаквахме, повлияни от неяснотата в идеите платформи на днешните партии в България. Симпатизанти или не, привързани или не, ще гласуват или не за дадена политическа сила, категорично е мнението, че БСП следва да се разглежда като лява партия, СДС – десен съюз, СДС – Център – също десен, макар по-ляв от СДС, БЗНС – център, ДПС – повече дясно, отколкото ляво движение.

Напомняме, че става дума повече за формирането на понятията "левица" и "десница" чрез партийното пространство на България, за конвенционални разбирания, а не за емоционални пристрастия. Това на свой ред аргументира тезата *за наличие*, а не *отсъствие* на класически демократични ценности в масовото съзнание на българина. С други думи, независимо от днешните "лутания" на партиите в търсене на своето място в спектъра на политическия живот, общата линия на поведение на една партия на социалисти, социал-демократи, земеделци, демократи, индустриалци има относително стабилни граници.

Едно от големите завоевания на работата на ВНС, според нас е всеобщото разбиране, че *многопартийността значи демокрация*. Тази ценностна система не

само че се е наложила (повече от две трети от респондентите споделят такава виждане), но тя следва да се разглежда и като стабилна, тъй като не се влияе от относително отрицателното отношение към всички партии, съюзи и движения (без изключение).

В законодателната си дейност Народното събрание по необходимост се сблъсква с проблема за *приоритетното решаване* на едни или други въпроси, за които отделните политически сили и народни представители имат различни виждания и мнения относно тяхната социална значимост.

При така създадената ситуация е от значение да се знае скалата на приоритетите, на избирателите като цяло и на електоратите на различните политически сили в частност. За да се получи надеждна информация по този кръг от въпроси, на анкетираните бе дадена възможност да подредят по степен на важност 13 особено важни за настоящото и бъдещо развитие на страната ни проблеми.

Първата група проблеми се формира от тези въпроси, които събират над 20% от гласовете на анкетираните. Втората група варира в границите от 20% до 10%, а третата група включва в себе си всички отговори, които не са успели да преминават десет-процентовата бариера.

Четири са проблемите, които особено много безпокоят българина днес:

1. безработицата	43,1% от анкетираните
2. скъпотията	34,4%
3. ниската политическа култура	24%
4. престъпността	23,3%

¹ Анкетата е представителна за страната, обхваща 2400 души и е извършена в период, когато най-точно могат да бъдат обхванати ценностите и вижданията на хората – 2 месеца преди изборите, като (август) по принцип се смята за неизследователски месец.

Втората група включва три проблема:

1. защита на природната среда	15%
2. приватизацията	14,3%
3. здравеопазването	12,9%

Третата група включва пет проблема:

1. националната сигурност	7,9%
2. жилищния въпрос	6,7%
3. етническият въпрос	6,7%
4. образованието	6,1%
5. отношенията с Турция	5,7%

Считаме за излишно правенето на специален коментар на данни, които говорят сами по себе си достатъчно красноречиво за проблемите, които предизвикват най-голямо безпокойство сред българите днес. Сред тях доминират тези, свързани с влиянието на икономическото положение на страната върху икономическото състояние и сигурност на индивиди.

Може да се смята, че изминатият след първите избори период е поохладил страстите на българите и приземил техните преценки не само за настоящето, но и за миналото, което в представите на преобладаващата част от българското население ни е така черно, както в спомените наредица днешни политически лидери.

От анкетираните само 7,3% са на мнение, че режимът до 10 ноември е донесъл на страната ни само добро. На диаметрално противоположно мнение също едва са (23,8%), които смятат, че старият режим е донесъл на страната ни само лошо. Преобладаващото число на анкетираните (59,9%) се придържат към умерената теза, че предишният режим е причинил на страната ни и добро, и лошо. Тези, които нямат преценка по въпроса са малко. Неотговорилите също (7,5% и 1,5%).

Тези данни би трябвало да се доведат до знание на онези народни представители, които залагат особено много на засилването на ожесточението на българските избиратели като средство за налагане на

политическите си кандидатури в предизборната борба.

Юридическите отношения са най-пряко и непосредствено свързани с политическата система и се определят от нея. (Не напразно един от основните девизи на нашето време е искането за правова държава). А нейното неразривно свързване с демокрацията категорично доказва, че проблемът за *смъртното наказание* или по-точно за неговото отменяне е един от съществени индикатори и за правост, и за демократичност на едно общество².

Какво показва разглеждането на този въпрос в нашата анкета?

На единствения конкретен въпрос, какво мислите по твърдението "Би трябвало да се отмени смъртната присъда" отговорите са следните: 15,7% изразяват пълно съгласие да се отмени смъртната присъда; 9,6% са по-скоро съгласни със същото, 40,3% са напълно против нейното отменяне, а 17,4 са по-скоро за отменянето ѝ. Не са в състояние да преценяват 13,3% от всички далите отговор 2224 човека.

Решително се налага мнението, че българският гражданин на този етап от съществуването на обществото е за *оставането на смъртното наказание* като мярка против тежки престъпления спрямо обществото и личността.

Ако потърсим политическата окраска на разглеждания феномен също няма да получим фрапантни резултати или парадокси. Хората с по-активна политическа позиция педират за отменянето на смъртното наказание. Дори повечето от

² Наказанието от юридическа гледна точка е правно установено въздействие, засягащо права или законни интереси на извършител на правонарушение. То е мярка на държавна присъда, налагана от съда на лица, извършили престъпление с цел поправително, възпитателно и предупредително въздействие (вж. Кратък политически речник. С., 1972, с. 285). Наказанието има различни форми. Най-жестокото от тях е смъртното наказание, широко прилагано от много държави до ден днешен за извършени политически, икономически и други деяния и за посегане върху живота на други хора

привържениците на социализма в България са за оставане на наказанието³. Сходни са данните, както за тези, които одобряват режима у нас до 10 ноември 1989 г., така и за неговите противници.

Аналогичен резултат се получава и ако се потърси мнението на електората на БСП (гласувалите при последните избори за кандидатите на тази партия или имащите намерение в предстоящите избори да дадат отново своя вот на БСП). Така при гласувалите за листата на БСП отношението е 22,7% към 66,6% в полза на смъртното наказание; при СДС то е съответно по-малко – 33,8% към 56,7% за БЗНС съответно 23,1% към 61,1%. Най-малка е разликата между двете величини при гласувалите за ДПС – 21,2 към 27,1.

Като цяло, най-голям процент за отменяне на смъртната присъда са привържениците на СДС, а най-малък – тези на БСП.

Между привържениците на монархията и тези на републиката няма различие относно разглеждания проблем. Цифрите са изумително близки. Обобщено казано около 28% от монархистите и републиканците са за отмяната на наказанието, а 62% са за неговото запазване.

Естествено е да има разлика в схващанията по въпроса между религиозни и нерелигиозни. Само около 24% от нерелигиозните са за снемане на смъртното наказание от съдебната практика, а около 63% са за нейното запазване. Процентът при религиозните е малко по-благоприятен за неговото снемане, съответно около 22% са за снемането му, а около 51% за запазването на смъртното наказание. За отбелязване е обаче, че много голям процент от религиозните не са изразили своето мнение, като при изповядващите православието и при изповядващите мохамеданството въздържащите се са над 50%⁴.

От изложеното могат да се направят следните изводи:

Първо, с мнозинство от около 2/3 българските граждани се изказват за запазването на смъртната присъда в практиката на съда.

Второ, причините за това отношение са комплексни, но основната е, че на този етап се засилва престъпността сред обществото.

При едно нормално развитие на демократичния процес и на целия социален живот може би съотношението на хората ще получи нови измерения в полза на премахването на смъртното наказание.

ВНС В СПЕКТЪРА НА ОДОБРЕНИЕТО И НЕОДОБРЕНИЕТО

В изследванията на общественото мнение ежесечно намира място одобрението към ВНС. (Вж. например в. Дебати от 16.07.1991 г., "Борбата е за солунската митница"). Ако се проследи неговата динамика (без да се сравнява с одобрението към други институции като Президентството и Правителството) се налага изводът, че ВНС, както пишат и колегите от ЦИОМ "събира както одобрението, така и неодобрението" на електората. Докато другите две институции се одобряват по-високо, ВНС традиционно се одобрява по-ниско от цялото население.

³ В българската социологическа литература първ марксистът Кръстьо Раковски постави на анализ този проблем в докторската си дисертация, защитена в края на миналия век в Медицинския институт гр. Монпелие, Франция. Същата е публикувана в популярен вуд на руски език в Петербург под заглавие "Несчастниците" и на българския език като "Престъпността – нейните причини и средства за изкореняването ѝ" (Варна, 1900).

Доказвайки ролята на обществото за формиране на асоциални личности, (без да отрича "модните" тогава разбирания за "вродеността", за "общото предразположение" на престъпниците към девиянтни постъпки и изтъквайки възможността от съдебни грешки (има се предвид аферата Драйфус във Франция), Раковски педира за премахване на смъртното наказание.

В една от парламентарните си речи в края на миналия век социалистът Н. Габровски също издига глас за премахването на смъртното наказание конкретно за жената. Единият от доводите му е, както при К. Раковски, самото общество създава условия и подтиква към престъпност. А другият има предвид неравноправното положение на жената, която се третира като "малолетна". По-нататък този проблем заглежда или ако намира място в някои учебници по наказателно право, то това се извършва само на теоретично равнище, без каквото и да е съобразяване с практиката.

⁴ Професионалната структура почти не оказва влияние за вземането на едно или друго решение по разглеждания въпрос. Отговорите са много близки. Все пак представлява интерес да се отбележи, че най-много педират за запазването на смъртното

Преди да анализираме тези данни, ще приведем резултатите от нашето изследване, които разкриват подобна картина.

Данните от изследването могат да бъдат разгледани като отношение към ВНС на целия изследван електорат и като отношение на електоратите на политическите сили.

Като цяло отношението към ВНС е неодобрение. Тези, които силно не го одобряват са около два и половина пъти повече от тези, които го одобряват. Немалка част от електората е зела златната среда на десетобалната скала, а останалите отговори се разпределят в границите на неодобрението.

Отговорилите от СДС и БСП са най-много. Средностатистическите оценки на техните електорати се отличават с единица от общата оценка (електоралната оценка от БСП – 5, от СДС – 3,8). Електоратите на БСП и СДС (т.е. онези, които са гласували за БСП и СДС) отново подчертават своята политическа самоидентификация – висок процент на отговорилите и различия в оценката към ВНС като към институция, натоварена с власт. Средностатистическите оценки на електоратите на ДПС, другите партии, както и негласувалите имат същата степен на неодобрение като тази на цялата съвкупност. Изключение е оценката на електората на БЗНС, която е 5 (т.е. средата).

Данните ни дават възможност да видим и отношението към ВНС през погледа на предизборния електорат на политическите сили (т.е. онези, които ще гласуват за съответните политически сили). Като цяло отношението към ВНС е непроменено. Това се отнася и за отношението на предизборните електорати на БСП, БЗНС и СДС към ВНС. Изключение правят предизборните електорати на ДПС, другите партии и тези, които няма да гласуват. Тяхното отношение е към по-силно неодобрение. Може да се предположи, че това отношение има връзка с известно разочарование и неоправдани очаквания за участие в Парламента.

Неодобрението към ВНС, погледнато в контекста на очертаващата се тенден-

ция към отлив от електората на политическите страсти, разочарование от политическите партии и движения, е разбираемо и обяснимо. ВНС бе арената на политическата конфронтация, която подхранваше политическото напрежение. Още повече, че пленарните заседания бяха слушани и гледани от целия български народ, който, както показват нашите данни, редовно слуша радио и гледа телевизия⁵.

Може да се каже, че отношението към ВНС не е неодобрение към институцията като форма на управление (ще напомним отново, че две трети от изследваните

наказание – 68,8% – хората на науката и изкуството. Може би те най-добре знаят вредите от тежките престъпления на обществото и отделната личност. Може би при вземането на управленческо решение по този въпрос да се има предвид главно тяхното мнение? При хората на просветата и образованието процентните величини са средните за всички професии. Интересен е фактът, че 23,3% служители от здравеопазването са за отменянето на смъртното наказание, а 66,2% са за запазването. Отношението на безработните по време на анкетирането също се движи в рамките на средните величини. Според социалната принадлежност на анкетираните данните са също близки и все така са в решителна полза на запазването на смъртното наказание. Процентът е най-малък при земеделските труженици – само 45,5%. Но над 30% са се въздържали от мнение. А за учудване или нормално той е най-висок за художествената интелигенция – 71,4% са за запазване на смъртното наказание.

Според пола съотношението "за и против" смъртното наказание е следното: при мъжете – 58,9% към 28,8%, а при жените – 64,2% към 24%, т.е. жените повече пледират за запазването на смъртното наказание от мъжете.

⁵ Данните от изследването ни дават възможност да изведем следните зависимости между политическата ангажираност на електората и влиянието на масмедииите:

а) колкото по-често се следят политически новини, коментари по телевизията, толкова по-рано се формира убеждението, за чия партия да се гласува;

б) колкото по-политизирани са предаванията на телевизията, толкова по-сигурно е, че се следят от представители (гласували и сигурни бъдещи гласоподаватели) на СДС и БСП. С други думи, интересът към подобни предавания е най-силен сред електората на двете политически сили СДС и БСП (но не толкова след т.нар. "колебаещи се");

в) по-големият политически интерес се свързва с по-висока степен на идентификация с която и да е от политическите сили на България (вкл. БЗНС и ДПС);

г) проявяващите по-висока политическа активност извършват и по-висок политически интерес към предаванията на масмедииите.

лица са за парламентарна република). Неодобрението се отнася по-скоро към съдържателната същност на институцията, към нейната дейност и преди всичко към преобладаващото мнозинство в нея.

КАК МОГАТ ДА БЪДАТ АНАЛИЗИРАНИ ТЕЗИ ДАННИ:

1. Възможен е т.нар. бумерангов ефект на първоначалния интерес към работата на ВНС и всеобщото искане пленарните му заседания да бъдат предавани "на живо". Всекидневната масирана "атака" на слушателите предизвиква съответна реакция, както от страна на депутатите (които често започнаха да се идентифицират с главни герои на сцената), така и от страна на "пасивно слушащите". (Последните започнаха да се дистанцират от тези предавания. Съответната реакция на спад в интереса би могла да доведе до неодобрение, по-скоро на депутатите и донякъде на работата, но не и на съществуването на тази институция. Достатъчно е да се спомене, че няколкото атаки за саморазпускане на ВНС, (в това число и последната) за неподписване на Конституция – очевидно не срещат подкрепата на гражданството.⁶

2. С други думи, веднъж прието, ВНС може да събира одобрение или неодобрение, в зависимост от стойността на приетия в съответния месец закон или законни, но съществуването му *изобщо* не се поставя под въпрос. Оттук и по-малкият интерес към него, в сравнение с други институции, като например Правителството и Президентството. Последните две съвсем не са продукт на прекия вот на народа и интересът към тях (т.е. одобрение или неодобрение) е логично да бъде относително по-висок. Те фактически могат да засвидетелстват своята необходимост и своя състав единствено с конкретната си работа, поради което и т.нар. интерес, а по-точно, отговорно следене на техните действия е влязло изцяло в ползването на електората.

3. Един косвен начин за разкриване на оценката, която хората дават на ВНС е да се разгледат групите институции, (по метода на факторния анализ) в зависимост от силното или слабото одобрение и неодобрение към тях (не просто процентите на одобрение или неодобрение сами по себе си). Освен стандартните институции – Църквата, МНО, МВР, ВНС, на анкетирания бяха дадени за оценка и следните обединения – Организацията на предприемачите, Бизнес блока, Организацията на стопанските ръководители, НАТО, държавите – СССР, САЩ, Гърция, Западна Европа, партийните субекти – БСП, СДС, ДПС, БЗНС, както и двата синдика – Подкрепа и КНСБ.

Пространството, в което могат да бъдат осмислени горните осемнадесет субекта ги поставя в различна взаимовръзка едни с други. Методът на факторния анализ позволява да се определи коя е достатъчно значимата конфигурация на факторите, около която въпросните величини да бъдат достоверно разпределени. Така на прегледен план излизат четири фактора, които условно наричаме:

1. Първи фактор – Блокове на политическите интереси – преди/сега.
2. Втори фактор – Блок на управляващите институции, партии, насоки по формален признак.
3. Трети фактор – Блок на нови организации в икономиката.
4. Четвърти фактор – Блок на днешните силови структури в българското общество.

Ще направим анализ на факторите само в частта, която се отнася до ВНС. В първия фактор виждаме обединени САЩ, Западна Европа, НАТО и противопоставени на БСП, СССР, ВНС. Доколкото тук образът на ВНС се привлича от силата на

⁶ Знаем, че атаката за смяна на правителството на Луканов успя, въпреки че формално погледнато армията и милицията се контролират именно от изпълнителната власт.

БСП, очевидно става въпрос за Парламента като място, в което представителството на БСП доминира. Вторият фактор обединява вижданията, че МНО, МВР, СССР, БСП, а оттук и ВНС остават формално най-силно господстващите институции и сили в днешното българско общество. В подобен ракурс, положението на ВНС отново се припокрива с оценката, че чрез него БСП осъществява своето господство.

Според третия фактор, в който се включват Бизнес блока, Съюзът на предприемачите, Съюзът на стопанските ръководители, мястото на ВНС би следвало да бъде много "странично". Оказва се обаче, че именно ВНС се обвързва с горните три образувания, като се явява следващата по сила величина в дадения фактор. Оттук може да се изведе втората страна или ракурс на отношение към ВНС. Става дума за образа му на "ковач на закони", на орган, от който зависи съществуването на горните новообразувани формации, базата за осъществяване на икономическите реформи у нас.

Четвъртият фактор, в който са обединени т.нар. от нас "силови структури" – ВНС не намира никакво място. Нито като сила, противопоставяща се на "реално" силните на деня, (Подкрепа, ДПС, СДС), нито поне като тяхно външно оправдание. Обединението на "силните", за които

става дума, всъщност може да се определи и като регистрация на страх от страна на респондентите от възможностите на добре организирани⁷ да ръководят страната, без външната привлекателност на демократично взимания вот. Това е другата страна на разбирането, че Парламентът, какъвто и да е той, е и трябва да бъде съхранен като крехка, но легитимна форма на народен контрол.

. . .

От всичко казано дотук се налага изводът, че съществуването, работата и дори "антирекламата" на ВНС (чрез преките предавания и масираната журналистическа атака) са изиграли съществена роля в процеса на преосмисляне на съществуващите политически, идеологически и културни ценности и в утвърждаването на демократични разбирания на равнището на отделната личност.

В този смисъл, изборът на ВНС като първа и основна крачка към явна демократизация на нашето общество след 10 ноември 1989 г. се осъзнава положително.

VIII. 1991 г.

⁷ Не веднъж се е говорело в пресата за близката до армията организация на ДПС (вж. К. Кертиков), на болшевицията на СДС (вж. Р. Димитров), за строгата йерархичност на структурите на Подкрепа (вж. например силната координация на действията на представителите на КТ Подкрепа в Трестранната комисия).